

HEGEDÜS CSILLA

MIT MENTÜNK, MIÉRT ÉS KINEK?

Magyar kastélyjövő Erdélyben

Kastélyaink, általában épített örökségünk helyreállítása nemcsak pénzt, gondoskodást, hanem szakembereket is feltételez, akik erdélyi épületeink sajátos gondjait is ismerik. Emiatt tartottuk fontosnak a magyar építettörökség-védelemre szakosító posztgraduális képzés létrehozását...

Térségünkben Romániában adták vissza a legtöbb műemléket a volt tulajdonosok leszármazottainak. Sajnos az esetek döntő többségében romos állapotban, lelakva s minden gazdasági háttér nélkül, de visszaadták. Háboroghatunk azon, hogy amikor elvették, akkor az épületek többségét karbantartották. Kérdezhetjük: hol a lakbér, hol a helyreállítás ára? Sokan csak ennyit tesznek. Legnagyobb örömmre azonban vannak olyanok, akik – bár soha életükben nem kevertek maltot – a vakoló kanállal együtt kezükbe vették lepusztított épületeik gondozását.

Önnönmagáért, az épület szépségéért, eszmei, művészettörténeti értékéért csak igen kevés kastély helyreállítást támogatja bárki is. Funkciót, hasznosítást kell találni ezeknek az épületeknek. Kelet-Európában sok száz visszaszolgáltatót kastélyt tartunk számon. Van egy olyan tulajdonosi kör, amelyiknek nincs amiből helyreállítania tulajdonát. Legalábbis nem azonnal vagy nem úgy, ahogy szeretné. Mi ekkor a teendő?

A Transylvania Trust Alapítvány ügyvezető igazgatójaként (amely egyben a bonchidai Bánffy-kastély kezelője is), az RMDSZ kulturális főtítkárhelyetteseként, a volt kulturális és örökségvédelmi miniszter tanácsosaként, illetve egyetemi oktatóként némi tapasztalatra tettem szert, és megpróbálok válaszolni a felmerülő kérdésekre.

A bonchidai Bánffy-kastély: Erdély Versaillesa, az egyik legnagyobb és legromosabb kastélyegyüttes. Nyilván nem lehet átadni az enyészetnek. A történetek ellenére azt kell mondanom, hogy Bonchida több ízben a szerencse kegyeltje volt.

Bár a családnak nem volt anyagi fedezete a helyreállításra, úgy döntött, hogy nem hagyja az épületegyüttest az állam kezelésében, hiszen látta annak eredményét, s megbízott a Transylvania Trust Alapítványban, hogy méltó kezelője lesz a kastélynak. Ez volt az első lépés. A második: 1996–2000 között a kormányának magyar államtitkárai vannak. Egyikük éppen a kulturális minisztériumnál, akit felelősséggel tölt el épített örökségünk sorsa, s emiatt államközi egyezményt kezdeményez, többek között azért, hogy minél több magyar műemlék helyreállítását lehessen finanszírozni. A szerencsés műemlékek közé tartozik a bonchidai. A visszaigénylés benyújtásáig (azaz három éven át, 2001-ig) helyreállítási munkálatokat végeztek itt a román kulturális tárca támogatásával.

Szerencsés volt Bonchida azért is, mert egy olyan alapítvány érzett iránta felelősséget, és látott benne fantáziát, amely tulajdonosként hozzáállva, évről évre megpályázza a helyreállítás folytatásához, a működtetéshez, programok szervezéséhez szükséges összegeket. Bonchida ma már – bár még félig romos állapotban – nemzetközi oktatási és kulturális központként működik.

Előttünk a Bonus Pastor Alapítvány mert csak ilyen feladatra vállalkozni: ők a magyarórdi kastélyt „fogadták örökbe”. A visszaigénylés pillanatától kiderült: állami támogatásra nem számíthatunk. De az is nyilvánvalóvá vált a műemlékhelyreállítást oktató nemzetközi programok szervezése során, hogy nagy igény van Európa-szerte arra, hogy építettörökség-védelemmel foglalkozó szakembereket képezzünk. A Bonchidai Kastély Napok, a farsang, majd a TIFF azt is bebizonyította, hogy az emberek igénylik a műemléki környezetben szervezett kulturális, közösségi programokat. Volt tehát akiért dolgozni, amit mi akartunk csinálni, azt a társadalom igényelte, innen tovább tehát „csak” az volt a feladatunk, hogy megteremtjük az (anyagi, szervezési stb.) feltételeit a munkának. Még hosszú út áll előttünk, de azt elmondhatjuk: a kastély megmenekült. S addig, amíg szükség van arra, amit nyújtani tud, meg is marad.

Műemlékes tanácsosként az egyik legfőbb feladatunk az volt, hogy segítsen Kelemen Hunor kulturális és örökségvédelmi minisztert abban, hogy sok-sok év egyensúlyhiányát billentsük helyre, s méltóképpen támogassuk az erdélyi magyar épített örökség helyreállítását. Hadd legyen ez itt a reklám helye is: soha senki nem érzett ekkora felelősséget, s nem támogatta ennyire az épített örökség sorsát, mint a román kulturális tárca 2010–2012 között.

Kritikusaink bőven vannak, holott a támogatások mellett igyekeztünk a rendszeren is változtatni, előkészületben volt a kulturális örökségvédelmi törvény, illetve dolgoztunk a kulturális tevékenységeket támogató strukturális alapok létrehozásán is. Mindkettőben külön figyelmet szenteltünk a műemlékek helyreállításának, hisz mindannyiunk számára nyilvánvaló az épített örökség jövedelem- és munkahelyteremtő kapacitása. Ugyanakkor az erdélyi magyar kastélyokat is magába foglaló tematikus turistautak létrehozását indítottuk el a regionális fejlesztési és turisztikai minisztériummal. Mindezen kezdeményezések eredménye hosszú távon gyümölcsöző, hiszen reményeink szerint biztosítja a helyreállításhoz szükséges pénzalapokat, illetve hozzájárul a hasznosításhoz is, azaz az épületek fenntartásához.

A kulturális tárca által működtetett műemlékhelyreállítási alap keretében 2012-ben a következő erdélyi kastélyok, várak, udvarházak voltak támogatásra javasolva: a nagyváradi vár, a székelyhídi Stubenberg-kastély, az erdőszentgyörgyi Rhédey-kastély, a mikesfalvi Keresztes-Eperjesi-kastély, a marosvásárhelyi vár, a vajdahunyadi vár, a csíkszeredai Mikó-vár, a székelyudvarhelyi Székely támadt vár, a csíkszentimrei Henter-kúria, a zágoni Mikes-Szentkereszthy-kastély, az imecsfalvi Csereykúria, a koltói Teleki-kastély, az uzoni Püskösti-kúria, az erdőfülei Ferenczy-Bodakúria és a szilágynagyfalusi Bánffy-kastély stb.

Mit tehet és mit tesz az RMDSZ kulturális főosztálya azért, hogy a műemlék-tulajdonosokat segítse erőfeszítéseikben? Elsősorban szakmai és pályázati tanácsadással, a lehetséges támogatók és partnerek felkutatásával tudunk hozzájárulni az erdélyi magyar kastélyok megmentéséhez. Emellett az RMDSZ támogatja a kastélyokban zajló kulturális tevékenységeket, illetve parlamenti képviselői és szenátorai olyan jogszabályokat kezdeményeztek és kezdeményeznek, amelyek a visszaszolgáltatástól kezdve és a támogatási rendszerrel végezve megteremtik a szükséges jogi alapot, amely nélkül nem beszélhetnénk ma visszaszolgáltatott tulajdonokról. Lényeges tevékenység azon civil szervezetek, programok támogatása, amelyek célja a társadalmi érzékenység felkeltése és életben tartása az épített örökséggel kapcsolatban. Ezzel elősegítjük annak a társadalmi igénynek a kialakulását, amely számára immáron nem közömbös, hogy mi is történik az erdélyi magyar vonatkozású műemlékekkel.

Egyetemi oktatóként igyekszem megismertetni a hallgatókkal mindazokat a gondokat, lehetőségeket, kihívásokat, amelyek az épített örökség helyreállításával, karbantartásával és fenntartásával kapcsolatosak.

Kastélyaink, általában épített örökségünk helyreállítása nemcsak pénzt, gondoskodást, hanem szakembereket is feltételez, akik erdélyi épületeink sajátos gondjait is ismerik. Emiatt tartottuk fontosnak a magyar építettörökség-védelemre szakosító posztgraduális képzés létrehozását, amelyet a Babeş–Bolyai Tudományegyetem keretében működtetünk a Transylvania Trust Alapítvánnyal közösen. E képzés oktatói között neves hazai, magyarországi, németországi és angliai szakemberek vannak, hisz Erdély épített öröksége sokkal inkább nyugat-európai, mint balkáni sajátosságokat hordoz. Reményeink szerint létrejön egy olyan szakembercsoport, amely felelősen tudja majd kezelni, helyreállítani és hasznosítani az erdélyi magyar épített örökséget.

A legnagyobb teher azonban a tulajdonosokra hárul, ezzel mindannyian tisztában vagyunk. Erdélyben van néhány igen jó példa arra, hogy hogyan lehet és kell hozzáállni – tulajdonosként, gondnokként – mindahhoz az örökséghez, amely erdélyi magyar identitástudatunk egyik alapvető tényezője. A Kálnokyak, Mikesek, Bánffyok, Ugronok, Hallerek, Bethlenek – és még sorolhatnám – kemény munkával építik vissza mindazt, amit a kommunizmus elvett tőlük. Öröm látni az eredményeket, a felelősségteljes hozzáállást részükről és néhány önkormányzat részéről is. Nem vagy nemcsak magukért dolgoznak, hanem megélhetést biztosítanak sok-sok embernek, s azt az érzést, hogy van magyar kastélyjövő Erdélyben.